

HET LAND VAN HERLE

Tijdschrift en contactorgaan

voor vrienden en beoefenaars van de historie van oostelijk Zuid-Limburg

Hoe oud is de schutterij „Sint Sebastianus” te Heerlen?

Een Limburgse gemeenschap zonder schutterij is nauwelijks denkbaar. Op de vraag, waarom een schutterij zo goed past in het leven van de zuiderling, zou ik een tweeledig antwoord willen geven. Ten eerste, omdat de schutterij alles heeft wat men in het dagelijks leven wil zien: fleur, opschik, spontaniteit, voldoende hiërarchie en orde om alles in het gelid te houden en toch voldoende vrijheid voor originaliteit en improvisatie, spanning bij wedstrijden en saamhorigheid bij de onderlinge contacten. Ten tweede maar even belangrijk de traditie, het vergroeid zijn met families en gemeenschappen. In verband hiermee wordt vaak de vraag gesteld: Hoe oud is de schutterij in het algemeen of welke schutterij is de oudste of weer anders: is na te gaan, hoe lang er al sprake is van de schutterij in de huidige vorm?

Ter beantwoording van de vraag naar de oprichtingsdatum en de continuïteit van schutterij Sint Sebastianus te Heerlen laat ik hier een aantal jaartallen volgen, beginnende bij het heden en teruggaande naar het verre verleden. Blijkens aanwezige feestgidsen werden er door Sint Sebastianus schuttersfeesten georganiseerd (onder meer) in de jaren 1970, 1960, 1952, 1949, 1937 en 1930¹. In 1930 was blijkens het voorwoord in de feestgids² een eind gekomen aan een tijdperk van inzinking. De vroegere bloei wordt daarbij gememoreerd. Een uiting van deze bloei vinden we in het zogenaamde stormen, dat tot en met 1906 jaarlijks in Heerlen werd gehouden³. De kranten van die dagen besteedden er ruimschoots aandacht aan, onder meer in 1869, toen de zin van dit spel ter discussie werd gesteld.

Hiermee zijn we gekomen in de 19-de eeuw. Uit deze tijd is een groot aantal zilveren koningsplaten bewaard gebleven en wel uit de jaren 1892, 1891, 1877, 1873, 1871, 1866, 1861, 1859,

1858, 1857, 1852, 1851, 1846, 1844, 1837, 1836, 1821, 1818, 1814 en 1813⁴. Een brief uit 1814 spreekt over het vogelschieten door de schutterij⁵.

Voor ik aandacht ga besteden aan de geschiedenis van de schutterij in de 18-de eeuw dient een gebeurtenis uit het midden der 19-de eeuw vermeld te worden en wel de oprichting van een schutterij in het Heerlense kerkdorp Heerlerheide. De datum van de oprichting van deze schutterij, die eveneens de naam Sint Sebastianus draagt, moet gezocht worden omstreeks 1853. Eén van de aanwijzingen hiervoor is de viering van het 25-jarig bestaan in 1878⁶. Een periode van 25 jaar is immers te overzien en men viert een dergelijk feest niet, als een vereniging langer bestaat. Een vraag blijft overigens, of de schutterij van Heerlerheide een afsplitsing is geweest van de schutterij van Heerlen.

De oprichting van de schutterij van Heerlerheide wordt hier vermeld om duidelijk te maken, dat wanneer er vóór circa 1850 over „de schutterij” wordt gesproken, de schutterij van Heerlen bedoeld is. Overigens ontstond er ook later nauwelijks verwarring, omdat Heerlerheide een duidelijk zelfstandige gemeenschap vormt binnen de gemeentegrenzen van Heerlen.

Als we de gegevens over de schutterij in de 18-de eeuw bekijken, dient allereerst gewezen te worden op een notariële akte van 1779⁷, die getuigenverklaringen bevat van een aantal bejaarde personen, in leeftijd variërend van 70 tot 83 jaar, over de gang van zaken bij het vogelschieten op pinkstermaandag en het stormen veertien dagen daarna. Zij verklaren, dat zij dit „van hunne kindsche jaaren af gesien hebben”, waarmee we belanden in het begin van die eeuw (omstreeks 1720). De naam van de in bovengenoemde akte vermelde kapitein der schutterij, Frederick Scheepers, komt ook voor op een koningsplaat uit 1749⁸ (zie afbeelding). In een transportakte van 1725⁹ wordt vermeld, dat een bepaald stuk land gelegen aan de Ruckersweg de naam draagt „den schutten halven morgen” en dat dit land is „belast met eenen halven Rixdaelder jaarlijcks aen de schutterije van Heerle”.

Overgaande naar de 17-de eeuw vinden we een dergelijk stuk uit 1660¹⁰. Hier wordt een halve morgen akkerland, op Nieuwenhagen in de hei gelegen, genoemd, „jaerlix belast met twee gulden aen de Broederschap van St. Bastiaen tot Herle”. Dit stuk is tevens van groot belang omdat hier de naam van de schutspatroon genoemd wordt. De benamingen broederschap en schutterij worden evenals de Latijnse benaming „confraternitas” als synoniemen gebruikt. Dit blijkt ook uit een vermelding in een rekening van 1 oktober 1609 – 30 september 1610¹¹, waar sprake is van een cijns te betalen door de „schutterye oft broederschappe van Herle” aan de ontvanger van het Land van Valkenburg wegens inkomsten uit 8 bunders land. Deze inkomsten mochten slechts gebruikt worden tot „welvaert van die voorschreven schutterije”.

*Koningsplaat uit 1749 met de tekst: Fredereckus/Schepers könig/ein Herlen /
anno 1749/den 25 may/seine hausfrau/Maria Merkell/bag.*

Deze inkomsten verkreeg de schutterij blijkens dezelfde rekening reeds in 1587.

Uit rekeningen uit de jaren 1483-1484¹² blijkt, dat toen reeds sprake was van „schuttebanen” te „Herrle” om daar te schieten. De viering van het 450-jarig bestaan van de schutterij Sint Sebastianus in 1930 was op deze vermelding gebaseerd.

Hoewel men zou kunnen aannemen, dat de schutterij reeds eerder bestond, kan men daarvoor geen schriftelijke bewijzen overleggen. De verdediging van een oudere leeftijd zou gebaseerd kunnen zijn op vergelijking met andere plaatsen¹³ of op de theorie, dat waar sprake is van een duidelijk georganiseerde leefgemeenschap ook een schutterij bestond. Voor Heerlen kan men dan denken (zijn mening baserend op het bestaan van een landsfort in 1225) aan het begin van de 13-de eeuw of zelfs, (uitgaande van de vermelding van een kapel in Heerlen in 1049) aan het midden der 11-de eeuw.

Voorshands geeft 1483 ons het oudste schriftelijke bewijs.

M.A. van der Wijst

NOTEN:

1. Feestgidsen aanwezig in de bibliotheek van de Gemeentelijke Oudheidkundige Dienst te Heerlen.
2. Herdenkingsboek 450-jarig bestaan in 1930, voorwoord.
3. De Nieuwe Limburger Koerier, 14 juni 1906, advertentie betreffende het stormen;
M.A. van der Wijst, De geschiedenis van het „stormen” in Heerlen, in: Het Land van Herle, 1975 blz. 74-84.
4. Koningsplaten te bezichtigen in de expositiezaal van het Thermenmuseum.
5. Gemeentearchief Heerlen, Frans archief nr. 150, brief van de schutterij aan de burgemeester van Heerlen d.d. 25 mei 1814.
6. Gemeentearchief Heerlen, notulen van de gemeenteraad van Heerlen, 7 juni 1878.
7. Gemeentearchief Heerlen, akte nr. 70 van notaris Van Cotzhuijsen d.d. 28 april 1779.
8. Zie noot 4.
9. Gemeentearchief Heerlen, L.v.O. nr. 2036, transportakte van 5 augustus 1725.
10. Gemeentearchief Heerlen, L.v.O. nr. 2060, transportakte van 17 februari 1660.
11. Algemeen Rijksarchief Brussel, Brabantse Rekenkamer, nr. 5701 folio XL recto et verso, uittreksel uit een rekening van de jaren 1609-1610; Alb. Corten, Inkomsten der Heerlense schutterij in vroeger tijden, in: Het Land van Herle, 1959 blz. 60-61.

12. Algemeen Rijksarchief Brussel, Brabantse Rekenkamer, nr. 5687, uittreksel uit een rekening van de jaren 1483-1484;
P. Peters in: Herdenkingsboek en officieel feestprogramma der huldigingsfeesten ter gelegenheid van het 450-jarig bestaan der koninklijke schutterij Sint Sebastianus Heerlen, zondag 3 en 10 augustus 1480-1930.
 13. Dr. Alwin Schultz, Deutsches Leben im XIV und XV Jahrhundert, Wenen 1892, blz. 440: „In Leipzig war schon 1454 eine Schützengesellschaft vorhanden die am heil. Leichnamstag (Frohnleichnamsfest) und am Festtage des heil. Sebastian, den 20 Januar, ihre Festschiessen hatte und der gestattet wurde, im Sommer ein gemeinsames Mahl in der Trinkstube zu veranstalten. (Cod. dipl. Saxon, reg II, Bd 8, blz. 248). Es scheint dass dies Festmahl im Anschluss an ein Schiessen veranstaltet wurde“.
- Zie voor de geschiedenis van Heerlen in de 11-de tot de 13-de eeuw:
L.E.M.A. van Hommerich, Beknopte chroniek van de vesting Herle, in: Het Land van Herle, 1954, blz. 29-32;
L.E.M.A. van Hommerich, Het oude Voerendaal in Het Land van Herle, in: Het Land van Herle, 1974, blz. 54-79, speciaal blz. 71-72;
J.T.J. Jamar, Heerlen 750 jaar landsfort, in: Het Land van Herle, 1975, blz. 61-71.

Mijnbouw Neuprick

De naam Prick komen wij reeds tegen in 1645 in verband met de ontginning van steenkolen. Toen was namelijk al de Prick-köhler Gesellschaft opgericht, die door het betalen van de „erfpenning” het recht bezat om onder de leengoederen van de abdij Kloosterrade steenkolen te ontginnen. Dit duurde tot 1741, toen abt Rauschauw de Prickköhler het ontginningsrecht ontnam en zelf de exploitatie ter hand nam.¹ De naam Prick bleef gehandhaafd in de mijnontginning „Alte-Prick”.

Na de tweede Franse inval in september 1794 bemoeide het Franse militair bestuur zich intensief met de mijnbouw. Dit resulteerde in 1796 in de totale onteigening van de mijnen der abdij Rolduc. De roofbouw, die door dit militair bestuur werd toegepast, betekende voor enkele putten het einde.² Daaronder bevond zich ook de mijn „Alte-Prick”.

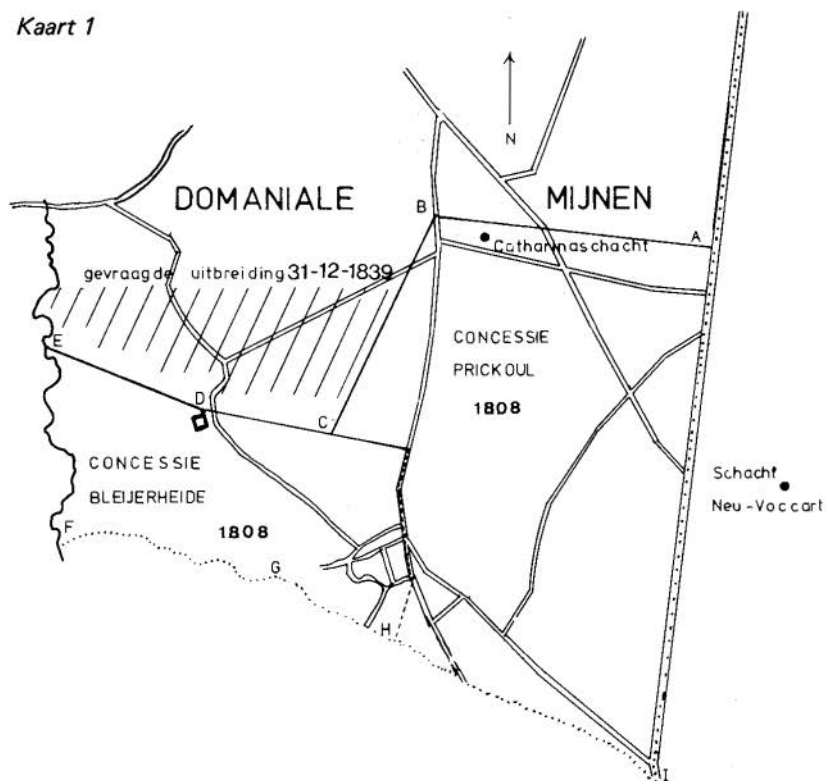
Nu werd ook de Franse mijnwet van 28 juli 1791 van toepassing in het Wormgebied. Dit hield o.a. in, dat de ondergrond niemands eigendom was. Dit in tegenstelling tot de vroeger gehanteerde wet, die verklaarde dat de ondergrond van de eigenaar van de bovengrond was. Om nu het recht te krijgen om steenkolen of andere delfstoffen te mogen ontginnen moest men concessie aanvragen bij de Staat, in dit geval dus bij de Franse Regering te Parijs.

Als wij nu kijken, welke steenkolenmijnen voor het Nederland van na de grenswijziging van 24 februari 1817 van belang zijn, dan zien wij dat voor rekening van de Nederlandse regering de Domaniale Mijn wordt geëxploiteerd en dat er twee particuliere mijnondernemingen zijn, die de mijn-concessies „Prickoul” en „Bleijerheide” exploiteren. Over deze laatste twee willen wij het nu hebben.

Prickoul (of Neuprick)

Bij Keizerlijk decreet van 2 februari 1808, nr. 1372, werd aan de aanvragers Hugo Winckens (in het decreet Vincken genoemd), Bernard Loiff en Henri Grieffgens concessie verleend voor de ontginning van steenkool in het mijnveld genaamd „Prickoul” (zie kaart 1) voor de duur van 50 jaar. Tot dit nu nieuw gevormde concessieveld behoorden de mijntjes „St.-Nicolas” en „Feldkoul”, die hiermede ophielden te bestaan.³ Bij de mijnwet van 21 april 1810, art. 51, werden de concessionarissen „onveranderlijk” eigenaars van hun concessie, en verviel het tijdvak „50 jaar” een beperking, die een goede exploitatie in de weg zou kunnen staan. Dit was ook van toepassing voor het hierna te behandelen concessieveld „Bleijerheide”.⁴

Kaart 1

Concessies Neuprick zoals omschreven in K.B. nr. 8 van 18 januari 1883, A t/m I.

Later trad ook Joseph Schiffers tot deze vennootschap toe, want in een nota van eigendomsoverdrachten⁵ lezen wij: „Op 24 april 1812 verkochten dezen (d.w.z. bovengenoemden en J. Schiffers) de steenkolenlaag „Steinknip”, zoals die laag zich door de gehele Prickoul uitstreckte, aan de eigenaars van de aangrenzende mijn Bleijerheide, die hiermede dus het recht van ontginning kregen om de laag Steinknip af te bouwen in de concessie Prickoul. In principe kwam dit er op neer, dat de arbeiders van d'r Prick bijvoorbeeld op de bovenste etage werkten (laag „Mühlenbach”) en die van de Bleijerheide daaronder in laag Steinknip (zie kaart 4). Het houden van een buurpraatje was er toch niet bij, want ieder ging op zijn eigen bedrijf via verschillende schachten ondergronds.

Joseph Schiffers, oud postdirecteur van „Crefeld”, inmiddels alleen-eigenaar van de mijn Neuprick geworden, verkoopt in 1829 de helft van deze mijn aan Charel James Cockerill, rentenier, wonende te Aken. De naam Cockerill is zeer bekend wat

betreft de mijnbouw. John Cockerill was o.a. de grondlegger van de Hütte Münsterbusch (thans Stolberger Zink). Er is in Stolberg zelfs een Cockerillstrasse.⁶ De koopakte werd opgemaakt op 4 april 1829, door notaris A.H. van Slijpe te Heerlen.⁷

In deze verkoop zijn inbegrepen alle gebouwen en werktuigen, het gereedschap van de arbeiders, karren, paarden en roswork. Niet in deze verkoop waren inbegrepen de voorraden kolen en het gruis. De som die Cockerill moest betalen was f13.361,20 of 10.000 Kleefse Reichsthalers. Er stond een hypothecaire schuld op de mijn van f7.500,-, die door Cockerill moest worden betaald van de koopsom, zodat Schiffers zelf nog f5.800,- ontving, daar Cockerill ook de achterstallige interest en kosten moest betalen. Om zo spoedig mogelijk tot een goede uitdelving te komen zou Cockerill een voorschot geven om de lonen der beambten en arbeiders te betalen. In artikel 7 van deze notariële akte lezen wij: „De heer Cockerill zal nog aan de Gezelschap Fourneren een Damp Machine van hooge drukking, volgens de bouwving van die, dewelke tans in Werkzaamheid staat op de koolmijn de Abgunst, ter sterkte van veertig à zestig paarden, en tot dubbel gebruik waar van den cilijnder wezen zal van vijftien Engelsche duim wijt met eenen metale zuiger, en ketel van twintig voeten lang en vijf voeten wijts, zulks overmits eene som van dertien duizend drie honderd een en zestig gulden twintig cents of tien duizend Kleefse Reichsthalers, som tot dewelke deze machine is getaxeert, egter niet inbegrepen de supplétoire stukken, pompen en hunne aanhoorigheden enz.; de pijpen die dezelve kosten, zullen buiten de machine moeten vergoed worden”. Deze stoommachine bleek na plaatsing veel te zwaar en voldeed niet aan de eisen, die men daaraan stelde.

Op 2 mei 1830 verkocht Schiffers de nog in zijn bezit zijnde helft aan zijn vijf kinderen Franz, Bernard, Henriette, Josephine en Marianne Schiffers.⁸ Franz kocht op 3 december 1833 zijn broer Bernard uit⁹ en op 8 april 1839 ook zijn drie zusters en werd zodoende eigenaar van 50% der aandelen.

In 1838 werd aan de afdiep van de Catharina-schacht begonnen, die het jaar daarop op een diepte van 120 meter de laag Merl ontsloot (zie kaart 4). Men had zeer veel last van het water.

In 1840 is er een poging ondernomen het mijnveld Neuprick te vergroten. Bij schrijven van 15 januari 1840 verzoeken Gedeputeerde Staten van Limburg de gemeenten Heerlen en Kerkrade een concessie-aanvraag af te kondigen.¹⁰ Deze aanvraag had betrekking op een terrein gelegen tussen de Neuprick en de Domaniale Mijn. (zie kaart 2). Deze concessie-aanvraag was gedaan door C.J. Cockerill en Joseph Schiffers. De aanvraag werd afgewezen, omdat dit terrein gerekend moest worden tot de Domaniale Mijn.

Franz Schiffers bleef niet lang mede-eigenaar, want op 13

oktober 1843 verkocht J.A. Bacciocci als gevolmachtigde van Franz Schiffers al zijn aandelen aan de Pannesheider Mijnen Vereeniging.¹¹ De koopprijs bedroeg f 4.700,--. Maar deze verkoop kreeg nog een staartje. Op 21 juni 1845 kregen F. Engwith, G. Franck en K. Winckens, vertegenwoordigers van de Pannesheider Mijnen Vereeniging, die de koopakte ondertekenden, een schrijven van de deurwaarder bij de arrondissementsrechtbank te Maastricht, dat de Minister van Financiën het niet eens was met de geschatte waarde van f 5.000,--. De Minister meende dat de koopwaarde f 42.000,-- was „weshalve aan het bestuur van Registratie voor supplement regt, dubbel regt, en 38 opcenten verschuldigd is de som van f 4.084,80, berekend over eene meerdere waarde van zeven en dertigduizend gulden.” De Minister liet een nieuwe taxatie uitvoeren naar de werkelijke waarde van de helft der mijn Neuprick. Als deskundige wees hij aan, notaris J.W.D. Smeets uit Heerlen. Hoe dit geval is afgelopen is mij niet bekend.¹²

In 1842 de 20e juni had Friedrich Wilhelm, Koning van Pruisen, zijn handtekening gezet onder een „Allerhöchste Bestätigungs-Urkunde”. Hiermede was de oprichting van de „Anonyme Gesellschaft: Pannesheider Bergwerks-Verein” een feit.

Tien jaar later op 7 juni 1852 zette ook Koning Willem III zijn handtekening onder de „Beschikking” die de oprichting in Nederland bevestigde van een „naamløoze vennootschap: de Pannesheider Mijnen Vereeniging”.¹³

F. Buttgenbach maakt, als ingenieur der mijnen (later inspecteur voor Staatstoezicht geheten), op 22 september 1846 proces-verbaal op met betrekking tot de ontginning van kolen in de mijn Neuprick. Hierin werd geëist dat de kolenlaag Steinknip (zie kaart 4) in het ontginningsplan wordt betrokken en zo dit niet gebeurt de ontginners verantwoordelijk zijn voor alle schade. Wel geeft hij toestemming om in de kolenlaag Barsch (zie kaart 4) kolen te delven voor het in bedrijf houden van de stoommachine voor het ophalen van mijnwater. Dagelijks worden 120 cufaten (tonnen) à 470 liter water uit de Catharina-schacht opgehaald. Hierop delen de erven Cockerill bij schrijven van 28 september 1846 mee, dat zij aan de gestelde voorwaarden niet kunnen voldoen en geen enkele verantwoordelijkheid kunnen dragen. Zij delen mee, dat zij op 9 oktober 1846 de ontginning zullen staken, met uitzondering van de laag Barsch, om zoals gezegd met deze kolen de stoommachine in werking te houden. Zij wijzen er tevens op dat de laag Steinknip eigendom is van een andere maatschappij.¹⁴

Barthold Savelsberg, slotsmid te Aken, ontvangt op 2 augustus 1848, ten overstaan van notaris J.W.D. Smeets uit Heerlen, de som van f 317,66 „ter voldoening van negen jaren huurprijs van af den een en dertigsten October achttien honderd negen en

dertig tot en met den een en dertigsten October achttien honderd acht en veertig van een perceel bouwland gelegen in de gemeente Kerkrade aan de Neuprickskolenmijn genaamd Kolbertsgracht." Hier wordt bedoeld Kohlbergsgracht. Deze huurschuld werd voldaan door de erven van Charles James Cockerill.¹⁵

Op 17 januari 1849 richt het college van burgemeester en schepenen van Kerkrade een verzoek tot de gouverneur van het hertogdom Limburg, inhoudende, dat zij het wenselijk achtten in het belang van onvermogenende arbeiders, om zo spoedig mogelijk de werkzaamheden op de mijn Neuprick te laten aanvangen. Naar aanleiding van dit schrijven stuurde de gouverneur een brief aan de Ingenieur der Mijnen, F. Buttgenbach, om de mogelijkheid te onderzoeken, een verlopige vergunning te verlenen voor verdere ontginning.¹⁶ Het zou echter nog tot november 1852 duren, voordat met de exploitatie een aanvang kon worden gemaakt.

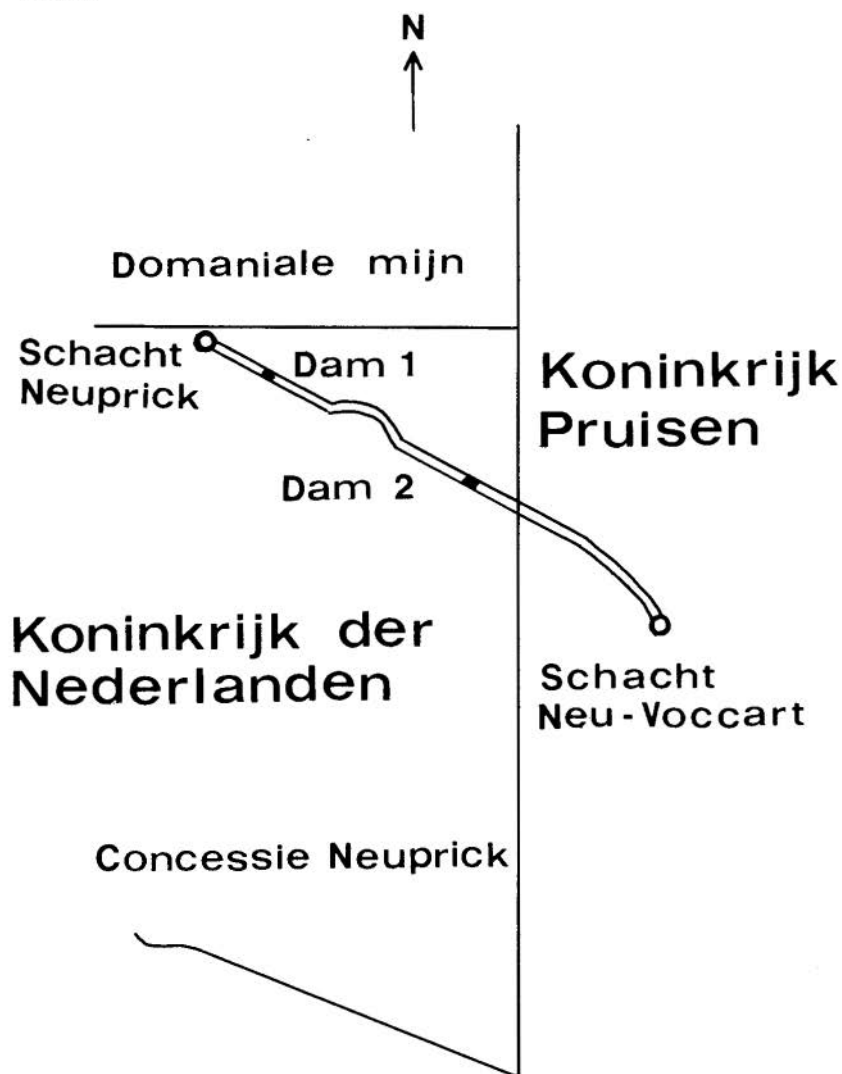
Op 19 mei 1849 koopt de Pannesheider Mijnen Vereeniging de andere helft van de mijn Neuprick van de Erven Cockerill voor de som van f 6.000,-. In deze akte doen de erven eveneens afstand van alle rechten die mochten voortvloeien uit de aanvraag van concessie-uitbreiding.¹⁷ Deze aanvraag was toen reeds afgewezen.

Bleijerheide.

Deze concessie werd eveneens verleend bij Keizerlijk decreet van 2 februari 1808, nr. 1373, en wel aan Sophie de Roy, Gertrude de Roy (weduwe van Guillaume Somya) en Thérèse de Roy (weduwe van Christophe de Knuth) en aan Jean Dumont en zijn vrouw Caroline de Roy, eveneens voor 50 jaar.¹⁸

Op 11 maart 1809 verkochten Sophie, Gertrude en Thérèse de Roy al hun aandelen aan hun zwager Jean Dumont.¹⁹ Deze werd zo alleen-eigenaar van de mijn Bleijerheide. Dumont verkocht op 22 september 1809 de helft van deze mijn aan Jean Sigismond Gaij.²⁰ Na de dood van Jean Dumont erfde zijn zoon Charles diens aandeel, maar verkocht het op 5 december 1836 aan Charles Winkens.²¹ Deze verkoop werd geregeld in een ondershandse akte, die de datum „Bleijerheide zes en twintig november 1836" draagt. „Deze koop is gedaan tegen betaling van de som van zes duizend francs, welke som, wanneer deze steenkolenmijn belast is zoals de koper dit heeft verklaard met de som van negen duizend acht honderd acht en vijftig Nederlandse guldens, verplicht de koper zich deze te betalen aan de ingeschreven schuldeisers".

De 6e mei 1847 verkoopt Charles Winkens de mijn Bleijerheide aan de Pannesheider Mijnen Vereeniging.²² Hij is sinds 28 oktober 1841 alleen-eigenaar geworden. Op die datum kocht hij namelijk van Graaf O'Donnel, de gevolmachtigde van de erven

Waternet (Uit: „Van 1810, Administration des mines, tot 1960, Staats-toezicht op de mijnen; bijlage bij het verslag van de Inspecteur-Generaal der Mijnen over het jaar 1959).

Gaij, de Gaij-aandelen.²³ Ook de kolenlaag Steinknip is bij deze akte verkocht. De totaalprijs bedroeg negenduizend vier honderd gulden, te betalen door de Pannesheider Mijnen Vereeniging.

Van de ontginning van deze mijn is weinig bekend; wegens de grote watertoevloed zijn de werkzaamheden vermoedelijk kort na 1820 gestaakt.

Neuprick - Bleijerheide.

Nu waren de beide mijnvelden Prickoul en Bleijerheide in één hand, namelijk de Pannesheider Mijnen Vereeniging. In november 1852 werd de exploitatie weer ter hand genomen, nadat de schacht en de onderaardse galerijen waren hersteld en de eigendomsrechten waren erkend. De kolen werden gedolven in laag Groot-Mühlenbach (zie kaart 4). De productie bedroeg over dat jaar 432 kwintalen²⁴ schaalkolen en 9200 mudden²⁵ gruis en stukkolen. Er werd een verlies geleden van f 1.886,11.²⁶

In dat jaar hadden ook reeds de onderhandelingen een aanvang genomen, om te komen tot een verbindingssteengang tussen de mijn Neuprick en de op Duits gebied liggende mijn Neuvoccart. Deze laatste mijn was eveneens eigendom van de Pannesheider Mijnen Vereeniging, die haar hoofdkantoor in Kohlscheid had. Deze verbinding moest dienen om het mijnwater van de Neuprick via de mijn Neuvoccart uit te pompen en te lozen in het riviertje de Worm. Deze steengang moest eveneens dienst doen als luchtweg ten behoeve van de mijn Neuprick. De mijn Neuprick bezat maar één schacht, de eerder genoemde Catharina-schacht.

De directeur der belastingen te Keulen gaf op 17 november 1852 zijn goedkeuring aan dit plan. Op 9 mei 1853 tekent Neuggerath Jüng voor het „Koninklijk Pruisisch Opper Bestuur der Mijnen voor de Rijn Provincie” de akte van vergunning tot de onderaardse verbinding der in Pruisen gelegen steenkolenmijn Neuvoccart met de op Nederlands gebied gelegen mijn Neuprick. Nu konden de werkzaamheden tot het drijven van een steengang op de mijn Neuvoccart een aanvang nemen. Op de 100 lachter-zool (218 meter verdieping) werd de in laag Groot-Mühlenbach aangevangen steengang, in noordelijke richting tot aan de grens van het concessieveld (rijksgrens) verder gedreven (zie kaart nr. 2). Ook de Nederlandse Minister van Binnenlandse Zaken geeft op 22 november 1855 zijn toestemming om in de mijn Neuprick met de aanleg van een steengang op een diepte van 208 Nederlandse ellen (213 meter) aan te vangen.

Op verzoek van de Nederlandse Minister van Binnenlandse Zaken werd officieel de uitpompingsgeregeld. Door notaris Jacob Schummer te Aken werd op 28 mei 1853 de akte opgesteld. De woordelijke tekst van de vertaling, gemaakt te Maastricht op 30 juli 1855 door de vertaler bij de arrondissementsrechtbank al-

daar, luidt: „Art. I. De exploitatie Neuvoccart verplicht zich alle water der exploitatie Neuprick op te vangen en op te voeren. Met betrekking tot den voor de uitvoering van dit verdrag benoodigden steengang en schacht, zal bij het deswegen op te maken plan van exploitatie het nadere worden vastgesteld”. Dit artikel werd bij akte van 23 juli 1855 door dezelfde notaris aangevuld met de tekst: „De exploitatie Neuvoccart neemt de verplichting op zich, wanneer door opstijging van het water te Neuprick aan derden nadeel mogte ontstaan, voor hetzelfde even zoo in te staan, als de exploitatie Neuprick daarvoor verantwoordelijk kan worden gesteld”.

5 November 1856 is in zekere zin historisch voor de Nederlandse mijnbouw. Op deze dag werden twee traliedeuren die in de watergalerij waren aangebracht — om het smokkelen tegen te gaan — officieel gesloten. De tekst van het proces-verbaal dat van dit gebeuren werd opgemaakt, laten wij hier in zijn geheel volgen. „Op heden den 5 November 1856, hebben zich de ondergetekende Bogaert / P.J.J. / Ingenieur der mijnen, Tribulet / P. / Commies der 1e Klasse bij S Rijks Belastingen, en Dickerscheid / I.G. / Commies der 4e Klasse bij S Rijks Belastingen, begeven in de Steenkolenmijn Prickoul / genaamd Neuprick / Gemeente Kerkrade / Hertogdom Limburg / ten einde ingevolge resolutie van Zijne Excellentie den Minister van Binnenlandsche Zaken, dato 22 November 1855 / 6 Afdeeling Nijverheid /, en eene brief van Zijne Excellentie den Minister van Financien, dato 20 November 1855 No 37 / Afdeeling In en Uitgaande Regten / — over te gaan tot de Sluiting der bij 1b van eerstgenoemde resolutie bedoelde ijzeren tralie deur in de Steengang, welke op 208 Ellen diepte, tusschen bovengenoemde Steenkolenmijn Prickoul en de op Pruissische Grondgebied liggende Steenkolenmijn Neuvoccart, aangelegd is. Nadat het nog staande gebleven gedeelte rots van ongeveer 0,30 El dikte doorgebroken was, zijn de punten alwaar beide traliedeuren geplaatst waren, door eerstgenoemde onder-teekenaar Bogaert, en den Pruissischen Ingenieur der mijnen Busse geverificeerd; daarna is de op Nederlandsch grondgebied staande deur gesloten en door de ondergeteekende verzegeld, terwijl de op Pruissisch grondgebied geplaatste deur door de Pruissische ambtenaren, ook gesloten en insgelijks verzegeld is”.

De sleutel werd nadien overgedragen aan Servaes Roebroek, Rijksontvanger te Kerkrade. Dit in opdracht van de Minister van Binnenlandse Zaken per schrijven van 21 december 1855.²⁷

Inmiddels ging de ontginning in de steenkolenmijn Neuprick verder en in 1853, nadat de mijn Neuprick het gehele jaar in bedrijf was geweest, waren de resultaten als volgt: aan steenkolen werden ca. 161.406 kwintalen of halve mudden gedolven en er werd een winst gemaakt van f 14.057,12½. In het jaar 1858 be-

gon men met de ontginning van de lagen Klein-Mühlenbach en Steinknipp (zie kaart 4).

In 1861 heeft er geen uitdelling plaats gevonden. De grote hoeveelheid kolen die in het magazijn was, is hiervan o.a. mede oorzaak. Wel werden er herstellingswerken uitgevoerd aan de Catharina-schacht.

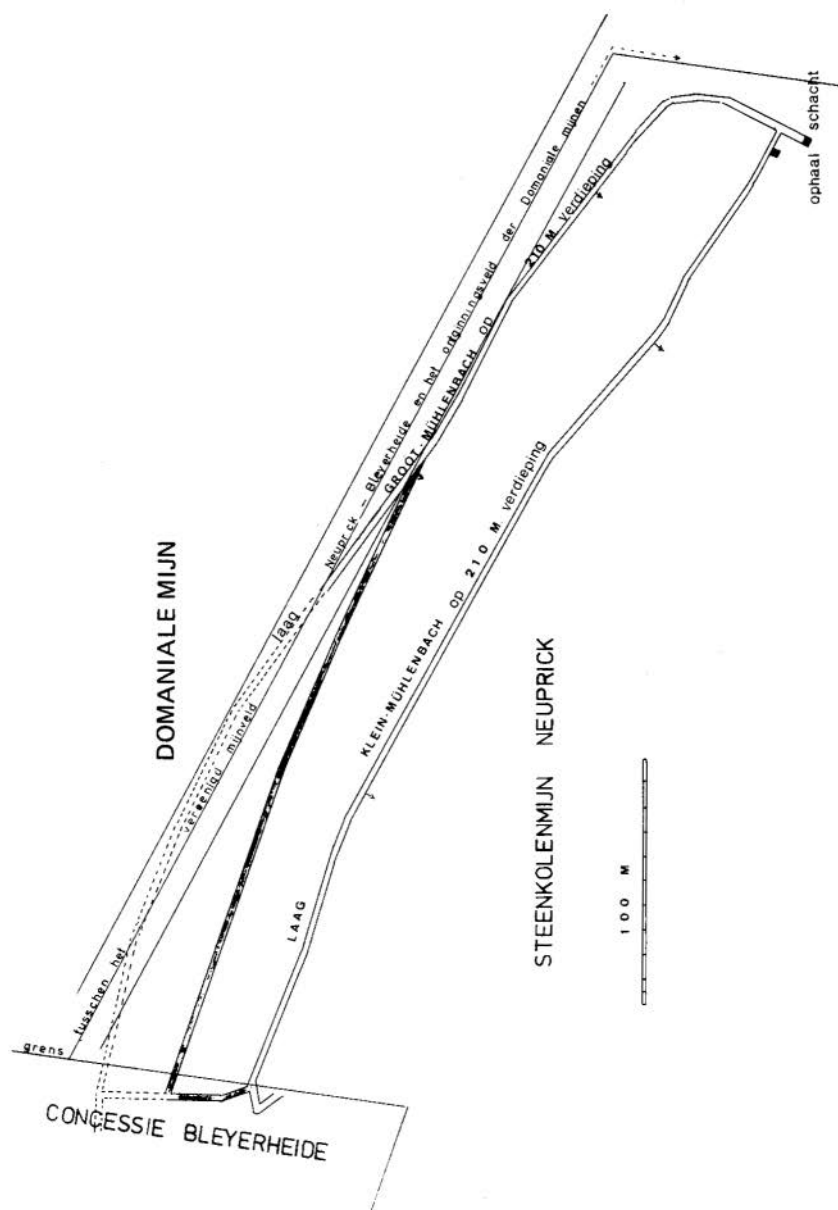
In oktober 1868 werden de ontkolings-werkzaamheden weer hervat (zie de in dit artikel gereproduceerde advertentie). Tevens begon men met het verder afdiepen van de schacht, die in het jaar daarop een diepte bereikte van 215 meter. Het moderniseren van dit mijnbedrijf vond plaats door het plaatsen van een stoom-ophaalmachine van 50 à 60 paardenkracht en het inbouwen van een tweede ventilator aan de schacht. Dit alles gebeurde in 1873.

In 1875 werkten op deze mijn 193 personen, waarvan 150 ondergronds, en tevens hielpen 3 paarden bij de sleepwerkzaamheden ondergronds. Bij gebrek aan „debiet“ (= afzet) werd een jaar later 1 dag per week niet gewerkt en waren er 180 werknemers in dienst die gemiddeld f 1,53 per werkdag van 9 uur verdienden, van dit loon moesten zij 79 vrouwen, 134 zonen en 126 dochters onderhouden. Voor dit loon stuurden zij gemiddeld 207 ton steenkolen per jaar naar boven. Aan sociale lasten betaalden zij per jaar f 3.011,17, welk bedrag ook door de ondernemer werd gestort als bijdrage in geneeskundige hulp, ondersteuning van zieken, gewonden en invaliden.²⁸

Bij schrijven van 29 augustus 1876, deelt secretaris Hilt aan de Ingenieur der Mijnen mede, dat de heer Jos. Schümmer als ingenieur van de mijn Neuprick opgevolgd zal worden door de heer Nic. Krahé. Ing. Krahé had vóór deze benoeming reeds de leiding gehad van de in Duitsland gelegen mijn Neulaurweg.²⁹ Op 20 februari 1880, schrijft secretaris Hilt een brief aan de Ingenieur der Mijnen, met de volgende tekst: „Wij hebben de eer aan UWelg. bij deze mede te deelen, dat wij in de kolenmijn Neuprick op een diepte van 200 M. in de galerij oostwaarts naar laag Merl omstreeks 30 M. dezerzijdsche de Concessiegrens eener vroegeren mijnbouw aangetroffen hebben”.³⁰

In 1881 vond ook uitdelling plaats in de laag Merl (zie kaart 4) en maakte men plannen om een galerij te drijven naar het mijnveld Bleijerheide. Het verbinden van deze twee mijnvelden, zonder dat er een grensmuur moest blijven staan, was mogelijk geworden — na jarenlang aandringen — door het Koninklijk Besluit van 18 januari 1883, nr. 8,³¹ dat zegt deze beide mijnvelden te verenigen onder de benaming „Neuprick-Bleijerheide”.

Bij schrijven van 1 augustus 1883 richt de Raad van Bestuur der Pannesheider Mijnen Vereeniging zich tot de heer E. van der Elst, Ingenieur der Mijnen te Kerkrade, met het verzoek om in de laag Groot-Mühlenbach een galerij te mogen drijven door de grensmuur van de concessievelden Neuprick en Domaniale Mijn

Steengang naar veld Bleyerheide. Gestippeld: de in 1883 aangevraagde steengang door de grensmuur tussen de concessies. Zwart: de gewijzigde oplossing.

om via deze laatste mijn door te kunnen dringen in het mijnveld Blijerheide. De kosten worden geraamd op ca. f 1.160,-. Door Gedeputeerde Staten van Limburg werd aan de Minister van Waterstaat, Handel en Nijverheid geadviseerd dit voorstel af te wijzen, met verwijzing naar artikel 3 van het concessie-besluit van 18 januari 1883, dat luidt: „Geene uitdelving van steenkolen mag plaats hebben op minder dan tien meter horizontalen afstand van die grenzen. Voor elken, op minderen afstand uitgedolven kubieken meter is door den concessionaris verschuldigd eene boete van

STEENKOLENMIJN TE KERKRADE.

De kolenmijn NEU-PRICK heeft hare werkzaamheden weder opgenomen, en worden aldaar van af den 16 October eerstkomende verkocht :

Schaalkolen ad 50 Cents per 50 kilos ;
Beste Gruiskolen „ 25 „ „ half mud.

De van vroeger algemeen bekende goede kwaliteit harer kolen is de beste aanbeveling.

Kerkrade, 9 October 1868.

Het Bestuur der mijn.

Advertentie in de Limburger Courier van 9 oktober 1868.

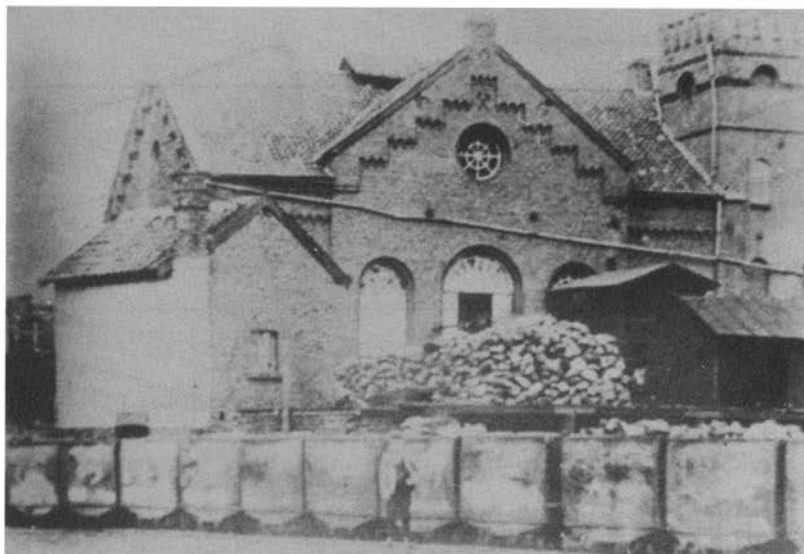
honderd gulden, behoudens zijne verplichting tot het betalen van schadeloosstelling aan derden, zoo daartoe termen zijn”.³² De Ingenieur der Mijnen stelt een andere oplossing voor (zie kaart 3); deze is wel beduidend kostbaarder. Hier werden de kosten geraamd op f 3.780,-.

Per schrijven van 30 augustus 1883 deelt de Minister aan Gedeputeerde Staten mee, dat de voortzetting der galerij in de steenkolenlaag Groot-Mühlenbach strijdig is met de ter zake bestaande voorschriften.³³

In laag Klein-Mühlenbach werd toen een galerij over een lengte

van 470 meter in orde gebracht. Van daaruit dreef men een dwarsgalerij van 75 meter, voorzien van een afdamming. Deze diende om een plotselinge waterdoorbraak het hoofd te kunnen bieden. Ze kreeg daarom zeven deuren, van kranen voorzien, om het eventueel doorgebroken water trapsgewijs af te tappen.

In 1896 werd een opbraak naar de laag Groot-Mühlenbach gedreven, maar de werkzaamheden in deze laag werden een jaar later gestaakt wegens te grote watertoevloed, en men verwachtte ook in de toekomst weinig goeds in dit mijnveldgedeelte.³⁴ Over verdere ontginning van het Bleijerheide-veld is mij niets bekend.

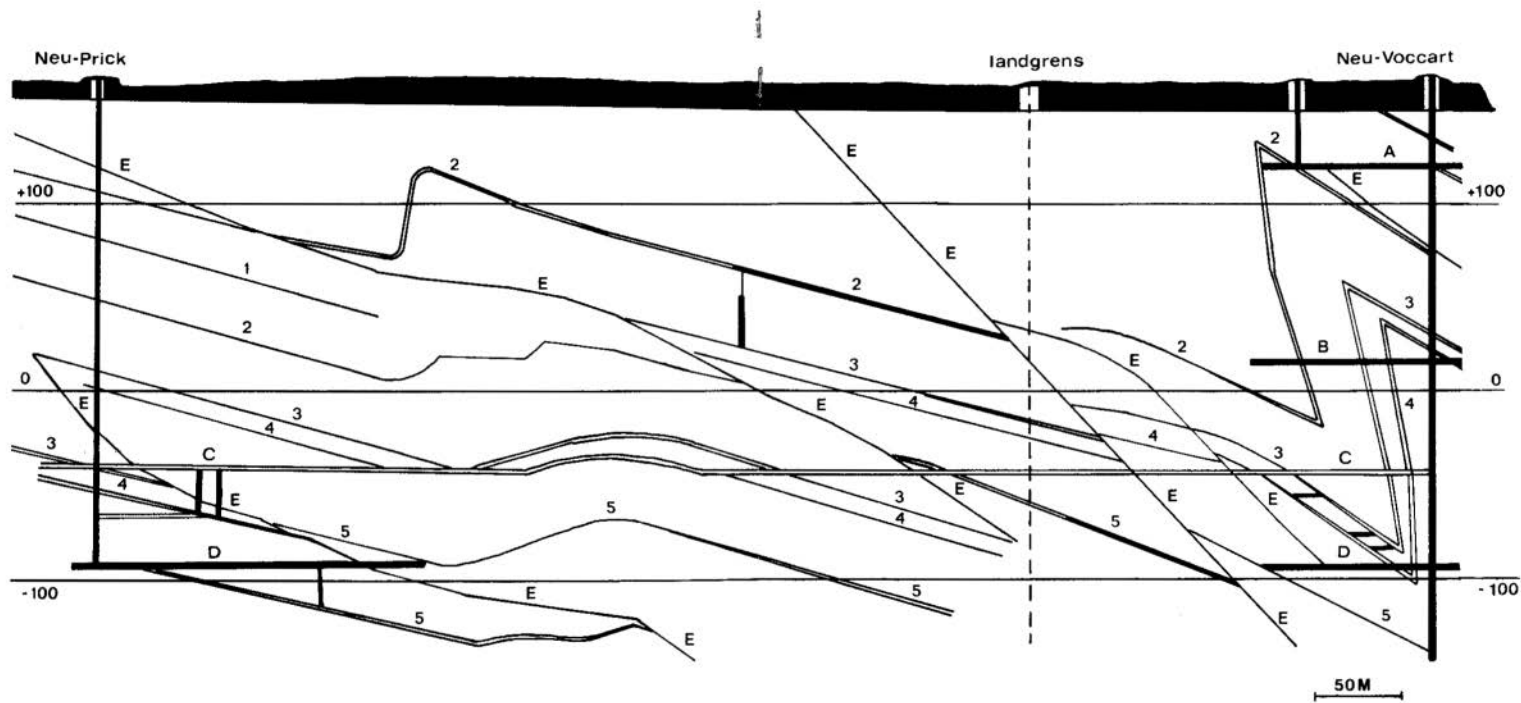

Neuprick rond de eeuwwisseling.

Rond 1880 nam de leiding van het bedrijf het besluit om ieder, die zich gedurende een maand van sterke drank onthield, een beloning van f 1,20 te geven en, als hij 12 maanden lang de premie had gekregen, bovendien een extra premie van f 1,80 toe te kennen. Dit gold hoofdzakelijk voor het drinken van alcohol in de vrije tijd, want op het bedrijf kwam dit practisch niet voor. Het was trouwens verboden.

De mijn bezat sinds jaren een smalspoor met paardentractie tussen het mijnterrein en het station van Kohlscheid. Op 9 juni 1902 werd dit aangesloten op het smalspoor Aken-Herzogenrath en er werd vanaf die tijd tevens gebruik gemaakt van electrisch gedreven trucks.³⁵

In 1902 begon ook het begin van het einde: de mijn moest een hevige strijd voeren tegen het water dat via de laag Groot-

- 1 = Laag Bersch
- 2 = Laag Merl
- 3 = Laag Kleinmühlenbach
- 4 = Laag Grossmühlenbach
- 5 = Laag Steinknipp

- A = tunnelverdieping
- B = steengang 155-meter-verdieping
- C = 218-meter-verdieping
- D = 270-meter-verdieping
- E = Overschuiving

Mühlenbach van de Domaniale Mijn uit toestroomde. De Domaniale Mijn had haar ontginning verlegd van de 260 meter-verdieping naar de 200 meter-verdieping en liet nu het water tot aan deze 200 meter Sohl stijgen. Vermoedelijk heeft de grensmuur de waterdruk niet kunnen weerstaan, met het noodlottige gevolg, dat men de mijn Neuprick moest prijsgeven. Was de watertoevloed in 1902 nog gemiddeld 378 liter per minuut, in 1903 was zij reeds toegenomen tot 1040 liter per minuut met het gevolg, dat het diepste punt van de mijn tot circa 210 meter onder de oppervlakte onder water liep.³⁶

Op 28 mei 1903 kwam te 4 uur 50 n.m. een telegram bij het Staatstoezicht op de Mijnen binnen met de volgende tekst: „Wasserzuflüsse von Domanialgrube nach grube Prick sind so stark geworden das Arbeiter in gefahr sind. Bitten baldigst abhülfe. get. Wurmrevier.“³⁷

Niet alleen gingen ca. 80.000 ton steenkolen, maar ook voor 163 werknemers arbeidsplaatsen in Kerkrade verloren. Ook menige arme zal dit aan den lijve ondervonden hebben, want de directie van deze mijn stelde elk jaar een quantum kolen voor hen ter beschikking. Op 1 september 1904 kwam definitief het einde voor dit winstgevende mijnbedrijf, want de watertoevloed was gestegen tot ruim 1300 liter per minuut en zelfs het inbouwen van een extra pomp kon het water niet de baas, want een dak-doorbraak onder de hoofdtransportgalerij deed het water dagelijks 90 centimeter stijgen.³⁸

Nu herinneren nog alleen de namen Pricksteenweg en Prickbos ons aan de mijn, die de eerste ontginningsconcessie kreeg, de „Neuprick“.

S.D. de Boer.

NOTEN:

1. Fr. Schunder, *Geschichte des Aachener Steinkohlenbergbaus*, Essen 1968, blz. 94.
2. W. Gierlichs, *Over de mijnbouw der abdij Kloosterrade*, overdruk Rolduc's Jaarboek 1937, blz. 45-49.
3. Voor de officiële Franse tekst der concessie-akten zie *Nederlandsche Staatswetten*, editie Schuurman & Jordens, 1952, nr. 145.
4. Zie noot 3.
5. Archief Staatstoezicht op de Mijnen, correspondentie Neuprick.
6. Gegevens verstrekt door de gemeente Stolberg (D.), 1976.
7. Gemeente-archief Heerlen.
8. Archief Staatstoezicht op de Mijnen, correspondentie Neuprick, nota van eigendomsoverdrachten.

9. Zie noot 8.
10. Gemeente-archief Heerlen, gemeentecorrespondentie 1840.
11. Rijksarchief Maastricht, archief notaris Daelen te Kerkrade.
12. Zie noot 5.
13. Zie noot 5.
14. Zie noot 5.
15. Rijksarchief Maastricht.
16. Zie noot 5.
17. Zie noot 15.
18. Zie noot 3.
19. Zie noot 8.
20. Zie noot 8.
21. Gemeente-archief Heerlen, archief notaris Willems te Heerlen.
22. Zie noot 11.
23. Zie noot 8.
24. Kwintaal (Frans: quintal): centenaar: het kwintaal is niet overal gelijk; thans in Engeland en Amerika 50 kg., in Frankrijk 100 kg. (Wolters, Verklarend handwoordenboek der Nederlandse taal).
25. Mud: inhoudsmaat voor droge waren, 1 hl. (Wolters, Verklarend handwoordenboek der Nederlandse taal).
26. Rijksarchief Maastricht, Provinciaal archief nr. 8532, jaarverslagen van de Ingenieurs der Mijnen.
27. Zie noot 5.
28. Zie noot 26.
29. Zie noot 5.
30. Zie noot 5.
31. Zie noot 3.
32. Zie noot 5.
33. Zie noot 5.
34. Zie noot 26.
35. Zie noot 26.
36. Zie noot 26.
37. Zie noot 5.
38. Zie noot 26.

De kersteningsperiode van Zuid-Limburg (vervolg)

II. De Merovingische tijd = Gallo-Keltische missie.

Toen de Franken eenmaal op het gebied ten zuiden van de Rijn gevestigd waren, de Salische in Taxandrië, de Ripuarische ten oosten daarvan, lieten zij zich niet meer verdrijven. Tegen het eind van de eeuw had Clovis zijn gezag gevestigd. In 496 werd hij christen. Daarmee kwam de kerstening der Franken op gang¹. Het zal moeilijk zijn vast te stellen of en in hoeverre er iets van het Romeinse christendom is overgebleven. Als er continuïteit is geweest, was ze heel zwak en moet ze vooral gezocht worden in de steden. In Tongeren en Maastricht zijn inderdaad enkele aanwijzingen gevonden van christengraven uit de vijfde eeuw.

En waren er steeds bisschoppen in Tongeren? Het is niet waarschijnlijk. Er is weliswaar een lijst met Latijnse namen, maar die komt van abt Heriger van Lobbes (ca. 1000). Alle latere schrijvers, ook Veldeke (zij het met varianten in de namen) hebben die van hem overgenomen en het boekje van Fons Tuinstra, („XXI heilige bisschoppen van Maastricht“, 1955) toont, welk een taai leven deze lijst beschoren is. Men is het er nu wel over eens, dat Heriger lijsten met namen, o.a. diptieken vóór zich had en dat hij al die namen op een rij plaatsend, een prachtige continuïteit verkreeg, in de mening dat al die namen van Tongerse bisschoppen afkomstig waren. Men is er echter in geslaagd, sommige van die namen te identificeren met bisschoppen van andere zetels. Het zou ons te ver voeren daar op in te gaan².

De tijd van Servaas tot Clovis is, wat ons onderwerp betreft, een duistere tijd, zonder enig gegeven. Het is echter bekend, dat Clovis probeerde de oude zetels te herstellen. En het is zeker niet toevallig dat we van dat ogenblik af weer zékere namen van bisschoppen van Tongeren-Maastricht tegenkomen.

De eerste is dan Falco, een man met een Germaanse naam. We kennen hem uit een brief van de H. Remigius van Reims. De bekering van Clovis valt in 496; Remigius stierf ca. 530. Dat geeft een tamelijk vage datering. Remigius verwijt Falco in nogal pittige woorden, dat hij zijn bevoegdheid te buiten gegaan is door op gebied van Reims op te treden³. De toon van Remigius bewijst, dat Falco nog maar pas bisschop was. Daarin lijkt mij ook een excuus voor hem gelegen, namelijk dat de grenzen van het bisdom niet zo zeker waren, misschien wel door een lange vacature. Er zijn meer van dergelijke grensincidenten bekend o.a. uit het leven van Sint Elooï en van Sint Hubertus.

Uit de acta van de Frankische concilies kennen wij twee namen van Tongerse bisschoppen: Domitianus en Bettulfus. De eerste was aanwezig op het concilie van Clermont in 535 en op dat van Orleans in 549. Ook op dat van Parijs, gehouden tussen 556 en 573 wordt een Domitianus genoemd. Maar daarin ziet men liever een bisschop van Angers met dezelfde naam⁴.

Bettulfus is bekend van de synode van 614. Daar wordt voor het eerst ondubbelzinnig Maastricht als zetel genoemd: *ex civitate Trejecto*⁵. Daarmee zijn we in de zevende eeuw aangeland. Uit de zesde eeuw moeten we nog noemen Monulfus, de bouwer van een kerk boven Servatius' graf. We kennen hem slechts uit de werken van Gregorius van Tours. We kunnen diens getuigenis aanvaarden, daar het hier wel om een tijdgenoot ging⁶. De uit de legende bekende Gondulfus wordt door sommigen als een doublure van Monulfus beschouwd; anderen zien hem als dezelfde persoon als Bettulfus. We zullen ons niet aan een uitspraak wagen.

Meer tekening komt er in de zevende eeuw. In die tijd ging er van de Frankische kerk een missionaire impuls uit in noordelijke richting. Koning Dagobert I († 639) schonk aan bisschop Cunibert van Keulen de kerk van Utrecht met de bedoeling dat hij de missie onder de Friezen zou beginnen⁷. De koningen dwongen geen bekering af, maar begunstigten de bekeerden. Evenmin richtten zij nieuwe bisdommen op. Het nieuw gewonnen gebied werd bij de bestaande, aangrenzende bisdommen gevoegd. Dat verklaart mede de uitgestrektheid van een bisdom als dat van Luik. Het bisdom groeide met de politieke grenzen mee. Zo is Taxandrië waarschijnlijk pas in die eeuw realiter bij Tongeren-Maastricht gekomen. Hoe onzeker de grenzen nog waren, toont in deze eeuw de stichting van de dubbelabdij Stavelot-Malmédy. Vanaf het begin tot aan de opheffing in de Franse tijd stonden deze abdijen onder één abt. In feite lag de ene abdij in het Luikse, de andere in het Keulse bisdom. Dat kan nauwelijks de bedoeling van de stichters zijn geweest.

De eigenlijke impuls tot missie kwam van de monniken. In de zesde eeuw kreeg het monachisme nieuwe kracht door de komst van Keltische monniken uit Ierland. De bekendste is Kolumbanus († 618). Zij wilden monnikenkloosters stichten in den vreemde. Dat is een eigen trek van hun ascese. Een Kelt is per definitie chauvinistisch. Een bijzonder harde vorm van ascese is daarom: ter liefde Gods uit je vaderland wegtrekken, *peregrinari pro Christo*, een term die men nog in het leven van Willibrord terugvindt. Kolumbanus nu vestigde zich eerst in de Vogezen. Maar hij was geen gemakkelijke heilige. Hij kreeg vaak ruzie met de bisschoppen, met de koningen en met de paus.

De Kelten hadden bovendien eigen gewoonten. De meest opvallende is wel dat zij een eigen Paasdatum berekenden. Als zij Pasen vierden, waren de omwonende christenen in Frankrijk pas

aan Palmzondag. De strijd is in Engeland uitgevochten. Kolumbanus heeft dat niet meer meegemaakt.

Maar wat men van deze monniken ook zeggen kan, ze waren vurig en ijverig en aan hun zorg is het te danken, dat kloosterleven en missie in het Frankische rijk een nieuwe bloei beleefden. Een leerling van deze school is Remaklus, abt-bisschop, eerst in Solignac, later in de Ardennen en uiteindelijk in Stavelot-Malmédy. Hij was echter Frank van geboorte.

Dat geldt ook voor Amandus. Toch zijn beiden vertegenwoordigers van het Keltische ideaal van het peregrinari pro Christo. Amandus was van nature geneigd tot zwaarmoedigheid en iemand die evenals Kolumbanus overal moeilijkheden kreeg. Ook hij was monnik, kloosterstichter, missionaris en bisschop zonder zetel. Heel zijn leven trok hij rond. Kloosters door hem gesticht zijn Elnone, Mont-Blandin bij Gent en Nijvel.

Van Amandus is bekend, dat hij na de dood van de bisschop van Maastricht (naar men aanneemt was dit Johannes Agnus) door toedoen van Dagoberts zoon, Sigebert III, enige jaren bisschop van Tongeren-Maastricht is geweest. Dat was niet geheel naar de zin van Amandus en al spoedig lag hij in onmin met zijn clerus. Geheel ontmoedigd, wendde hij zich tot paus Martinus om ontslag te vragen. We weten dit uit het antwoord van de paus⁸. Amandus verwijt zijn clerus hardheid van gemoed, onzedig leven en verwaarlozing van hun taken. Maar de paus vindt dat geen reden om hem te laten aftreden; veeleer moeten die priesters uit hun ambt verwijderd worden. Amandus zelf moet, het lijden van Christus indachtig, volharden. Verder probeert de paus via Amandus de Frankische kerk te interesseren voor zijn eigen strijd op leven en dood met de oosterse kerk wegens de ketterij der Monothelieten.

Amandus heeft gehoorzaamd. Maar zodra de paus naar Constantinopel gevoerd is en er twee jaar later als martelaar sterft (655), heeft Amandus het bisdom verlaten en is hij naar zijn vorig missiegebied, het land van de Schelde, teruggekeerd. Zijn werk in Tongeren-Maastricht heeft ongeveer drie jaar geduurd. Volgens zijn biograaf „trok hij ongeveer drie jaren door dorpen en steden en verkondigde allen standvastig het woord Gods”⁹. Uit zijn testament weten we iets over zijn aktiviteit: rondtrekken, preken, dopen, kerken bouwen, sacramenten toedienen, kloosters bouwen als steunpunten voor de missie.

Wat was de inhoud van zo’n preek? De dwaasheid en de onmacht van de goden, de noodzaak van boete en bekering, met als componenten oordeel en straf of beloning, de barmhartigheid van de ware God en de genade door de verlossing van Jezus Christus. Daarna de geboden en de persoonlijke verplichtingen. Men verzorgde ceremonies, processies, sacramentalia. Soms kwam daarbij verwoesting van tempels, afgodsbeelden of heilige bomen.

Daar er geen kerken en doopvonten waren, werd in de open

lucht bij bronnen of stroompjes gedoopt. Daaraan danken we al die „heilige putjes“. Als Amandus aldus de basis gelegd had, trok hij verder, het aan medewerkers overlatend het werk voort te zetten en te voltooiën. Zo ontstonden op het platteland kleine centra, van waaruit men voortbouwde¹⁰. Is Remaklus zijn opvolger geweest? Zeker was hij bisschop, maar dan als abt van Stavelot-Malmédy (649-669). Misschien heeft hij tijdens de vacature enige tijd bisschoppelijke functies waargenomen¹¹.

Theodard is zeker bisschop van Maastricht geweest, maar van hem is niets anders bekend dan zijn gewelddadige dood (669-670). Beter zijn we ingelicht over zijn opvolger Lambertus, die in of kort voor 675 bisschop werd en het bleef tot zijn dood, die meestal gesteld wordt rond 705. Weliswaar is hij door de strijd der hofmeiers een tijd lang verdreven, maar na de nederlaag van Ebroïn in 682 kon hij terugkeren. Van hem zegt zijn biograaf, dat hij in Taxandrië missioneerde, heidense tempels verwoestte en de bevolking voor het evangelie won¹².

Lambertus werd opgevolgd, naar men aanneemt, door Hubertus, die bij voorkeur in Luik verbleef. Waarom? Misschien uit devotie, omdat zijn beide voorgangers er begraven waren. Misschien ook om onder de druk uit te komen van de Frankische graaf in Maastricht. Een officiële verplaatsing van de zetel is niet te bewijzen; feitelijk is die er wel geweest. Nog tot in de elfde eeuw noemen de bisschoppen zich episcopus Tungrensis¹³.

Maken we de balans op, dan kunnen we als bisschoppen van de Civitas Tungrorum met de zetel te Tongeren of te Maastricht zeker noemen: Servaas, Falco, Domitianus, Monulfus, Bettulfus, Theodard, Lambertus en Hubertus. We kunnen daaraan toevoegen Amandus, waarschijnlijk ook Johannes Agnus en heel misschien Remaklus. Dan komen we aan een totaal van elf bisschoppen, van wie tien in twee eeuwen, van ca. 500 tot 727. De tien andere namen zullen we als legendarisch of als die van bisschoppen van andere diocesen moeten afwijzen¹⁴. Over de activiteiten is weinig bekend. Servaas, Domitiaan en Bettulf kennen we alleen als concilie-bezoekers; Monulfus als de bouwer van de eerste stenen Servaaskerk; pas de zevende-eeuwers zien we aan het werk als zielzorgers en missionarissen.

Alvorens dit deel af te sluiten, zullen we een woord moeten zeggen over de hulp, die de hofmeiers aan de missie gegeven hebben. Dat is dan tevens een inleiding op het derde deel. Na de dood van Dagobert I is de Merovingische dynastie snel gedegeneerd tot de categorie van „rois-fénéants“, de deugniet-koningen. De feitelijke macht valt dan toe aan de zogenaamde hofmeiers. Soms was er één voor het hele rijk, soms had elk deel een eigen hofmeier. In onze streken, die tot Austrasië behoorden, is het ambt erfelijk geworden in de familie van Pepijn van Landen

(ook: de Oude of Pepijn I, † 640). Deze familie is afkomstig uit Hesbaye, zoals de namen „van Landen” en „van Herstal” (voor Pepijn II) reeds tonen. Pepijns weduwe, Itta, hielp Amandus bij de stichting van Nijvel; haar dochter Gertrudis werd er abdis († 659). Een andere dochter, Begga, stichtte, weduwe geworden, het klooster Andenne.

Beggas zoon, Pepijn van Herstal, was een groot bevorderaar van de missie. Kloosterstichtingen als die van Echternach en Susteren konden op zijn hulp rekenen. De bescherming van koning of hofmeier was onontbeerlijk. De missionarissen zochten die ook bewust. Hoezeer die hulp indruk gemaakt heeft, kan men zien in de patrocinia van kerken en kloosters. Bij een vroegere gelegenheid heb ik er op gewezen dat bijna twee derde van de Zuidlimburgse kerkpatronen Frankische heiligen zijn uit de kring der Maastrichtse bisschoppen, Merovingische huisheiligen, zoals Sint Maarten, Dionysius en Remigius, en heiligen uit de relaties van het eigentijdse hof: Amandus, Eligius, Gertrudis, Bavo en Cunibert¹⁵. Het zou de moeite lonen dit onderzoek over de omliggende streken van België en Rijnland uit te strekken. Van drie heiligen kan ik al zeggen dat het aantal patrocinia aanmerkelijk zou toenemen: van Servaas, Lambertus en Willibrord.

† C. Damen

NOTEN:

1. Voor het volgende zie: E. de Moreau, *Histoire de l'Eglise en Belgique*, I, Brussel 1945, blz. 39 e.v. en R.R. Post, *Kerkgeschiedenis van Nederland in de Middeleeuwen*, I, Utrecht-Antwerpen 1957, blz. 6 e.v.
2. E. de Moreau, a.w. blz. 53.
3. *Monumenta Germaniae Historica* (M.G.H.), *Epistolae* (EPP.) blz. 115-116; *Patrologia Latina*, 65, blz. 968-970; E. de Moreau, a.w. blz. 54 en noot 3. Voor vertaling zie bijlage I.
4. C. Munier, *Concilia Galliae anno 511-anno 695*, *Corpus Christianorum*, Turnhout 1963, blz. 148 a; blz. 110-111 Clermont; blz. 158 Orléans 549; blz. 210 Parijs 556-573. Parijs behoorde toen tot Neustrië en de aanwezige bisschoppen kwamen uit dat deel van het Frankische rijk. Deelname uit Austrasië, waartoe Tongeren-Maastricht behoorde, is niet waarschijnlijk. Onze Domitiaan heet in 535 bisschop van Tongeren. De toevoeging „quod et Trajecto” wordt door sommigen als interpolatie beschouwd, aldus Moreau, *Le transfert de la résidence des évêques de Tongres à Maastricht*.
5. C. Munier, a.w., blz. 282.
6. Teksten bij B.H.M. Vlekke, *Sint Servatius, de eerste Nederlandse bisschop in historie en legende*, Maastricht 1935; *Historia Francorum*, II, blz. 5; *Liber in gloria confessorum*, blz. 71;

- A.W. Byvanck, *Nederland in den Romeinschen tijd*, II, Leiden 1943, blz. 525 e.v. Gregorius spreekt van het graf van bisschop Aravatus. Over de identificatie met Servatius zie B.H.M. Vlekke, a.w. blz. 7 e.v.; A.W. Byvanck, a.w. neemt die identificatie niet aan. Voor vertaling van de tweede tekst zie bijlage II.
7. Aldus brief van Sint Bonifacius aan paus Stefanus, M.G.H. EPP., III, blz. 395-396;
Oorkondenboek van het Sticht Utrecht tot 1301, uitgave S. Muller, A.C. Bouman, K. Heeringa en F. Retner, Utrecht-Den Haag 1920-1959 (Ob.St.Ut.), I, nr. 42;
Verder R.R. Post, a.w., blz. 11;
E. de Moreau, a.w., blz. 66 e.v.
 8. M.G.H., *Scriptorum Rerum Merovingicarum* (S.R.M.), V, blz. 452-456;
J. Ghesquière, *Acta SS Belgii*, IV, Brussel 1787, blz. 185-189. Voor vertaling zie bijlage III. Over zijn ideaal van het peregrinari zie *Vita Amandi*, la, cap. 4 „Sed omni vitae suae cursum in peregrinatione expenderetur”.
 9. *Vita Amandi*, la, cap. 18;
M.G.H., S.R.M. V, blz. 442-443;
E. de Moreau, a.w., blz. 86 e.v. Voor vertaling zie bijlage IV.
 10. E. de Moreau, a.w., blz. 117-118.
 11. E. de Moreau, a.w., blz. 93.
 12. *Vita Amandi*, la;
M.G.H., S.R.M., VI, blz. 363;
M.G.H., SS, VII, blz. 194.
Anselmus, Gesta episcoporum Tungrensium, 6.
 13. E. de Moreau, a.w. blz. 104-105;
E. de Moreau, *Le transfert ...* (zie noot 4).
 14. Het is me niet duidelijk, waarop E. Strubbe en L. Voet, *Chronologie van de Middeleeuwen en de moderne tijden in de Nederlanden*, Antwerpen-Amsterdam 1960, blz. 278 zich baseren om Agricola, die de oude lijsten als eerste opvolger van Servaas noemen, te handhaven met als mogelijk sterfjaar 533, dus na Falco.
 15. C. Damen, *Studie over Heerlens oudste kerkelijk verleden*, in: *Het Land van Herle*, 1955, blz. 120-123. Reeds in 721 wordt Lambertus als kerkpatroon in Bakel genoemd samen met Petrus en Paulus;
Ob.St.Ut., I, nr. 34.

BIJLAGE I

Bisschop Remigius van Reims aan bisschop Falco van Tongeren.

Aan de waarlijk heilige en in Christo zeer zalige broeder, bisschop Falco, bisschop Remigius.

Wat ik bevonden heb, heb ik aan de hand van de feiten gecontroleerd. Uwe heiligheid was er eerder op uit mij onrecht te doen dan een groet te sturen. O, wat een begin geeft gij daar te zien, dat gij bisschoppen beledigt, nog vóór ik u als bisschop zie! Al te snel zijt gij met tengere vleugeltjes opgevlogen, in lichtzinnigheid van gemoed, niet met rijp be- raad. Meteen bij het begin van uw episcopaat probeert u andermans ge- bied binnen te dringen, gij die nog moest beginnen uw eigen terrein te

betreden. Het was wel fraai dat gij met uw ongeoorloofde wijdingen (regelingen) gemeend hebt de kerk van Mouzon te moeten bezetten, die de aartsbisschoppen van de stad Reims steeds met Gods genade bestuurd hebben. Gij kent uw eigen zaken nog niet, naar ik meen, en gij bemoeit u reeds met die van anderen. En aangezien ge daar diakens hebt aangesteld, priesters hebt gewijd, aartsdiakens ingezet, een rector voor de school benoemd en een program hebt opgesteld, vraag ik niet, waarom gij mij daarbij niet om raad zijt komen vragen. Hadt gij mij maar komen bezoeken. Als immers uwe heiligheid de kerkelijke wetten niet kende, was het nogal voorbarig ze te overtreden, alvorens ze te leren kennen. Maar als u de voorschriften der kerk kent, dan heeft uw begin des te erger en gevaarlijker de decreten van vroegere illustere bisschoppen met voeten getreden.

Pas op gij, die u zelf andermans zaken toeëigent, dat gij niet verliest wat gij schijnt te hebben. Want, nu de wettigheid van de ingevoerde regelingen niet vaststaat, hoe zult gij nu de instelling van de priesterlijke bediening verdedigen, als gij het feit van de vermetele rechtsoverschrijding hardnekkig en ondeskundig wilt staande houden? Het zal een grotere misslag zijn dat de oude wet geschonden is dan dat het lofwaardig zij, hen tegen de wet te handhaven die gij hebt aangesteld. Wat zal ik van hun wijdingen zeggen, die uwe heiligheid niet mocht toedienen? En wat meer is — als wij naar de decreten en de strengheid der ouden gaan debatteren, dan gaat, niet minder dan hun status, uw eigen episcopaat in twijfel getrokken worden.

De Heer zegt in het Evangelie tegen Petrus: „Simon, zoon van Johannes, hebt ge mij lief?” En Petrus: „Ja, Heer, gij weet dat ik u liefheb”. En twee-, driemaal wordt hem na dit antwoord gezegd: „Weid mijn schapen”. Ik nu, die in mijn totale onkunde de schapen van Christus niet kan weiden met de volheid van het hemelse voedsel, vermaan u, die in heilige wetenschap onderlegd zijt, dat gij de schapen die mij op bevel des Heren zijn toevertrouwd moogt weiden, maar dat gij ze aanvalt, verbied ik!

Handel steeds zo dat daden die uw kerk, die gij door Gods gave moogt leiden, waardig zijn, u vergezellen; dien en waak als een wakker herder over het heil van de kudde des Heren. Mocht toch aan mijn middelmatigheid te hulp komen, wat ik in Gods naam wens, dat gij bezit. Maar omdat de schapen die mij zijn toevertrouwd te kort schieten, heb ik de hulp des Heren; ik vraag niet, gered te worden door een huurling. Johannes noemde in zijn Apocalips de zeven engelen tesamen en schreef aan elk van hun kerken. Feiten derhalve, die aan de oversten als bezeugen worden verweten, stelt hij ter correctie aan de kaak. Daar nu onder de naam van engel het gedrag van de bisschop wordt voorgesteld, bedroef ik me over de stoutheid van uw aanmatiging, dat gij, nieuweling, oude wetten, gij overmoedige verstandige voorschriften, gij, aardse, goddelijke zaken verandert. Laten zij ons horen, laten zij ons horen, die priesters, die gij gekozen hebt, laten uw eigen priesters ons horen. Ik vertrouw op het oordeel van de Schepper dat niet vóór u, maar tegen u door de rechters zal worden uitgebracht. Wie immers, die voor recht-schapen wil doorgaan, zal niet afkeuren dat hij tegen de regel van de kerk zondigt, die de regel van de kerk had moeten bewaren?

Gij beveelt, naar ik hoor, dat men u de belasting der boeren overdrage

en gij schrijft voor, dat men u de opbrengst van akkers afsta. Daarmee wordt te verstaan gegeven dat gij de bezittingen van de kerk, niet de kerk verlangd hebt, wanneer gij als een ijverig inzamelaar opeist, wat ik, aan wie het rechtens toekwam, liever heb kwijtgescholden dan verlangd.

Ik wil niet dat u ervan onkundig blijft dat de diakens en priesters, die gij in strijd met de wet hebt aangesteld, reeds uit hun ambt verwijderd zijn. Ik ben er namelijk van uit gegaan, dat door mij niet mochten worden toegelaten, die door u niet hadden mogen worden aangesteld. O, hoe ver hebt gij van mij het ontzag voor uw persoon verjaagd, daar gij liever verkeerd wilt doen dan broederlijke verbondenheid bewaren. Want ik had gewenst dat gij op de hoogte van uw ambt gebleven waart daar gij tot hogepriester waart aangesteld. Maar als die zorg uw gemoed niet raakt, ik beken u in elk geval eerlijk, dat het mijn gemoed niet minder benauwt, dat gij op niet te verontschuldigen wijze hebt gedwaald, dan dat ik versmaad ben. Uit.

(Mon. Germ. Epp III, blz 114-116.)

BIJLAGE II

Gregorius van Tours († 593), Liber in gloria confessorum, hoofdstuk 71.

Aravatus was, naar men zegt, bisschop van Tricht (Triictensis episcopus) in de tijd van de Hunnen, toen die zich gereed maakten Gallië binnen te vallen. Hij is naar men verhaalt, begraven bij de brug aan de openbare weg, en als het sneeuwde, werd zijn marmeren graftombe nooit bedekt. Zelfs als het daar hard vroom en de sneeuw drie tot vier voet hoog lag, raakte de sneeuw zijn graf niet aan.

Daarmee wordt te verstaan gegeven dat hij een ware Israëliet was. Want binnen die muren strekken de waterstromen niet tot verderf, maar tot heil en rond die tombe was de vallende sneeuw geen aanleiding tot wateroverlast maar tot eer. Gij moogt rondom de bergen vol sneeuw zien, maar ze komt niet tot aan zijn monument en we verbazen ons niet als de aarde met sneeuw bedekt wordt, maar we verbazen ons, dat zij de plaats van het heilige graf niet durfde aanraken.

De devotie en de ijver der gelovigen bouwde een bedehuis van hout, maar het viel in, of door de wind of van zichzelf. En ik vermoed, dat dit gebeurde totdat er iemand komen zou die een kerk zou bouwen, die heilige bisschop waardig.

Na verloop van tijd nu kwam in die stad bisschop Monulfus en hij bouwde een grote kerk te zijner ere en hij versierde die op passende wijze. Het lichaam is daarheen overgebracht, wordt daar onder grote toeloop vereerd en staat bekend om zijn wonderen.

(Vlekke, 7. In de Historia Francorum II, blz. 5 geeft Gregorius slechts de legende over de bedevaart van Servaas naar Rome; vgl. de oudste vitae, Analecta Bollandiana I (18)

Paus Martinus I aan Amandus, ca. 650.

Martinus aan zijn beminde broeder Amandus.

De brief, die uwe broederliefde met zoveel zorg heeft geschreven, heb ik ontvangen en hij heeft mijn gemoed verkwikt. Want gij telt de vluchtige en voorbijgaande vreugde van deze wereld voor niets en het is duidelijk, dat gij streeft naar de eeuwige en verheven goederen, die toebeëld worden aan hen die God uit liefde volgen.

Uit uw relaas immers vermoeden wij uw huidige moeilijkheden, waaruit u opgang naar het hemels vaderland en de toekomstige vreugde geschenken worden, nadat gij in ziel en lichaam vernederd zijt. Want wat onze Schepper ons voor onze goede diensten zal geven, staat in geen verhouding daartoe, als in kleine en korte tijd de moeiteën worden volbracht die wij uit liefde tot Hem verdragen en met het oog op die verkwikking moeten wij de benauwenissen van het huidige leven gaarne verdragen. Maar zoals uw moeitevolle arbeid ons grote vreugde geeft, zo worden wij door de hardheid der priesters van dat volk bedroefd, omdat zij met veronachtzaming van wat tot heil strekt en met verachting van de dienst van onze Verlosser door hun ondeugden van kwaad tot erger vervallen. Om hun heil te bewerken, moeten wij hen zozeer met ongelegen vermaningen achtervolgen, dat als wij onze zaken goed gedaan hebben, de toewijzing van de ons toevertrouwde talenten verdubbelt en volgens zijn belofte de stem des Heren ons uitnodigt om zijn rust te genieten.

Want ons wordt meegedeeld, dat de priesters en diakens en andere gewijden na hun wijdingen ten val komen en dat uwe broederschap daardoor in al te grote droefenis gebonden wordt en gij om hun ongehoorzaamheid het herdersambt wilt neerleggen en verkiest vrij te zijn van de lasten van episcopaat en in stilte en rust een leven wilt leiden, liever dan volharden in wat u is opgedragen. Maar de Heer zegt: „Zalig wie tot het einde volhardt“. Waar is die zalige volharding dan in de deugd van geduld? Want volgens het woord van de apostel moeten allen die godvruchtig in Christus willen leven, vervolging lijden.

Daarom, dierbare broeder, laat de bitterheid van uw beproevingen u niet verleiden om van het vrome voornemen van uw hart af te stappen. Bedenk, hoeveel onze Schepper en Heer voor onze verlossing en bevrijding gedragen heeft en aan welke beledigingen hij zichzelf heeft overgeleverd, om ons van de boeien der duivelse macht te bevrijden. Daarom moet gij geen enkel medelijden tonen aan hen die tot schade der wetten door hun zonden tekort schieten. Want wie na zijn wijding één maal ten val komt, zal daarna reeds afgezet zijn en hij zal geen enkele hogere wijding meer verwerven. Maar zolang hij leeft, zal hij in voortdurende zuchten en tranen in dezelfde boete moeten volharden, opdat Gods genade het gepleegde misdrijf kan uitdelgen. Als wij immers voor de wijdingen mensen zoeken, die door geen enkele rimpel en geen enkele smet van leven verhinderd zijn, hoeveel te meer moet dan ieder die na zijn wijding in zonde valt en schuldig bevonden wordt aan zonde van overtreding, verhinderd worden, met bezoedelde en bevleete handen het mysterie van ons heil te vieren?

Zo iemand zij volgens de bepalingen der heilige canones in dit leven voor immer afgezet, opdat hij door Hem die het innerlijk doorvorst en zich

over geen enkel afgedwaald schaap verheugt, in het schrikwekkend oordeel ontslagen worden, als Hij zijn oprechte boetedoening aanschouwt. Daarom sporen wij uwe liefde nogmaals aan, naar het voorbeeld van Hem, die voor ons heeft willen lijden en sterven, in al uw functies paraat te blijven; laten we niet treuren dat wij voor Christus' naam tijdelijke kwellingen moeten verdragen, maar de winst van de komende vergelding moge ons er toe leiden de kwellingen van dit leven te verdragen. Want er staat geschreven: „Wat zal ik God geven voor al wat Hij mij gegeven heeft? De kelk des heils zal ik nemen en de naam des Heren aanroepen". Slechts zoveel immers wordt van ons gevraagd, als wij in onderdanige dienstbaarheid kunnen geven.

(Daarna vraagt de paus de aandacht der Frankische bisschoppen voor zijn strijd tegen de Monothelieten: Amandus moet een nationale synode bijeen roepen en ook de hulp van de koning vragen. Mon.Germ. SS rer. mer. V, blz. 452-454)

BIJLAGE IV

Uit het leven van de H. Amandus, door Baudemundus, hoofdstuk 18.

Over het feit, dat Amandus het bestuur over de kerk van Maastricht op zich nam.

Daarna kwam de dag dat de bisschop van Maastricht zalig in de Heer ontsliep. Toen ontbood de koning Amandus bij zich en na een talrijke schare van priesters en volk bijeengeroepen te hebben, sloeg hij hun Amandus voor als bisschop van Maastricht. Deze protesteerde, dat hij zulks niet waardig was, maar allen riepen eenstemmig dat hij het wél was, omdat hij het episcopaat zou aannemen, méér om hun zielen dan uit begeerte naar geld. Door de koning en de clerus gedwongen, nam hij de zetel in bezit en zo trok hij ongeveer drie jaren door dorpen en steden en verkondigde allen standvastig het woord Gods. Maar vele priesters en diakens (men waagt het niet te zeggen) verwierpen zijn prediking en wilden niet naar hem luisteren. Maar naar het voorschrift van het Evangelie schudde hij het stof van zijn voeten als een getuigenis tegen hen en vertrok naar andere streken.

(Mon. Germ. SS rer. mer. V, blz. 442-443)

Recente Romeinse vondsten in Heerlen

1. Grafvondst aan de Valkenburgerweg.

In oktober 1977 ontdekte een lid van de Archeologische Vereniging Limburg in de omgewoelde grond bij de aanleg van een nieuwe weg door het westelijk grafveld van Coriovallum enige aardewerkfragmenten. Bij nader onderzoek kwam een nagenoeg complete urn van het type Stuart 201 A (eind 1ste eeuw en later) te voorschijn. Hierop volgde het minitieuus doorzoeken van de omgewoelde grond, waarbij twee glazen armbanden, een glazen balsarium van het type Isings 8 (eind 1ste-2de eeuw), drie bronzen spatelsonden alsmede een beugelknopfibula te voorschijn kwamen.

Daar deze voorwerpen alle dicht bij elkaar gevonden zijn, mag worden aangenomen dat ze tot de bijgaven van één enkel graf behoorden dat gedateerd kan worden vanaf eind 1ste eeuw of later.

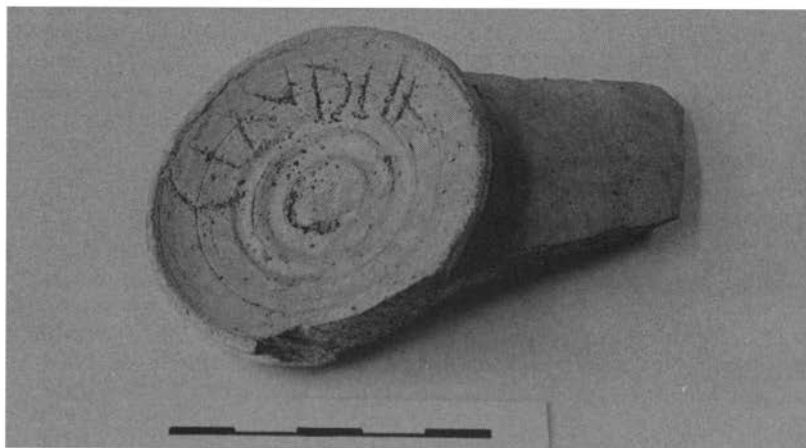
Na onderhandelingen met de vinder kon deze grafvondst worden verworven door het Thermenmuseum te Heerlen; met name de twee gave blauwe glazen armbanden vormen een mooie aanwinst. Een goed voorbeeld van samenwerking tussen professionele en niet professionele archeologen.

Lit.: P.J.J. Stuart, Gewoon aardewerk uit de Romeinse legerplaats en de bijbehorende grafvelden te Nijmegen, Leiden 1963.

C. Isings, Roman Glass from dated finds, Groningen-Djakarta 1957.

2. Kelder van Claudia.

Bij het leggen van een nieuwe riolering in het trottoir van de dr. Poelsstraat stootte men in mei 1978 op muurwerk van een

Vondst dr. Poelsstraat, 1978. Kruikbodem met ingekraste naam: CLAVDIII.

Romeinse kelder. Deze behoorde tot een gebouw, waarvan in 1927 een groot gedeelte werd opgegraven. Op de keldervloer bevond zich onder een laag dakpannen een pakket aardewerkfragmenten uit eind 2de – begin 3de eeuw, waaronder een kruikbodem met de ingekraste naam van de eigenaresse CLAVDIII (= Claudie = Claudiae = van Claudia). Naast versierde en onversierde oost-Gallische terra sigillata waren ook een groot aantal inheemse aardewerktypen vertegenwoordigd.

3. Fundering van de Romeinse weg door het Geleendal.

In de maanden juli-augustus 1978 werd bij rioolwerkzaamheden in de Valkenburgerweg vanaf het viaduct Antwerpseweg richting centrum Heerlen een gedeelte van de funderingsconstructie van de Romeinse heerbaan Boulogne s/M. – Keulen aangetroffen.

Grafvondst Valkenburgerweg, 1977.

Deze liep ter plaatse door het moerassige Geleendal, waardoor men genoodzaakt was houten balkenlagen onder de eigenlijke weg aan te brengen. Op een diepte van 1.55 m. onder het huidige niveau van de Valkenburgerweg lagen in de breedterichting zware ovale houten balken. Hierop bevond zich een 0,20 m. dik pakket van klei met kiezel en brokken steen. Daarboven weer een laag van iets dunnere balken in de lengte- en breedterichting. Daarop lagen dan de eigenlijke kiezel- en zandlagen van de heerbaan.

Deze constructie liep, zoals geconstateerd werd, tot 105 m. vanaf het viaduct naar het oosten.

J.K. Gielen

Berichten

JOS CROTT „TUSSEN PASEN EN NIEUWJAAR, GENEALOGIE VAN HET GESLACHT VIJGEN”

Wie dit pas verschenen boek ter hand neemt, zal allereerst getroffen zijn door de moed, die door de initiatiefnemers van de uitgave is opgebracht, waar zij dit werk laten verschijnen als deel I van een serie „Maaslandse geslachten”. De bewondering voor dit initiatief neemt nog toe, als men ziet, welk resultaat bereikt is bij het schrijven van de genealogie Vijgen: een fors, rijk geïllustreerd boek van niet minder dan 180 bladzijden, waaraan kosten noch moeiten gespaard zijn.

Met dit werk is bewezen, dat een genealogie geen dorre opsomming behoeft te zijn van namen, jaartallen en losse feiten, maar tot een echte familie-geschiedenis kan uitgroeien, als men de gegevens weet te illustreren met historische fragmenten en toelichtingen.

Na de inleiding, waarin een poging wordt gedaan om de naam te verklaren, volgt een uitgebreide schets van de staatkundige, politieke en kerkelijke geschiedenis van Heerlen vanaf de 16-de eeuw als achtergrond van de ontwikkeling van het geslacht Vijgen, dat beschreven wordt vanaf Peter de Oude (1526-1612).

De schrijver heeft getracht met behulp van enige schematische overzichten een visueel beeld te scheppen van het geslacht als hulpmiddel bij de opsomming van nakomelingen. Hoezeer dit toe te juichen is, mis ik toch een totaal-overzicht. Mijn inziens had men er beter aan gedaan een uitklapbaar vel te gebruiken met alle daarvoor in aanmerking komende namen schematisch bij elkaar, een vel, dat zodanig in het boek bevestigd kan worden, dat men het, wanneer het opengevouwen is, kan raadplegen tijdens het lezen van het boek. Een tweede punt, waarbij de „volmaaktheid” nog niet bereikt werd (wat overigens niet aan de schrijver te wijten is) betreft de aanduiding van de genoemde personen met symbolen, waarbij gebruik werd gemaakt van Romeinse cijfers, hoofdletters en kleine letters. Hoewel het systeem na bestudering te gebruiken is, zou het toch toe te juichen zijn, als er voor alle genealogische publicaties een nieuw en beter systeem ontworpen werd. In het gebruikte systeem is één van de nadelen, dat in elke linie, stam en tak dezelfde symbolen (bijvoorbeeld IX A op blz. 52 en 59) terugkomen. Voor de kwartierstaat bestaat er een beter systeem. Dit is toegepast op de bladzijden 167 t/m 170 van de kwartierstaat Vijgen-Quaadvlieg.

Het is een goede gedachte geweest van de auteur om een aantal fragmenten van genealogieën Vijgen uit Zuid-Limburg (al dan niet in een andere schrijfvorm) toe te voegen aan de officiële genealogie. Een topografisch kaartje laat met één blik de vindplaatsen zien. Deze spreiding is des te interessanter als men weet, dat de naam in de provincie Noord-Brabant zo weinig verspreid is, dat het aantal Vijgens in 1947 daar slechts 2 bedroeg: 1 in Eindhoven en 1 in 's-Hertogenbosch (zie Nederlands Repertorium van Familienamen, Assen 1977).

Tenslotte nog een opmerking over het namenregister. Dit had mijn inziens alle namen, die in het boek voorkomen, moeten bevatten, maar wie zal de schrijver kwalijk nemen, dat hij zich enige beperkingen heeft opgelegd aan het eind van zijn „monnikenarbeid”.

De auteur zegt in zijn epiloog, dat hij met erg veel plezier aan het boek heeft

gewerkt. Ik durf hem te verzekeren, dat de lezers er niet minder genoeg aan zullen beleven, als ze kennis nemen van het resultaat.

Het werk is verkrijgbaar door storting van fl.55,- op giro 3409800 t.n.v. Beheerder Informatiecentrum, Geleen.

SCHENKINGEN AAN DE OUDHEIDKUNDIGE DIENST

Schenkeningen werden gedaan door: L. Haane, Heerlen: een nummer van Gens Nostra en enkele jaargangen van Brabants Heem; L.P. Coonen, Hoensbroek: enkele jaargangen van De Pionier, maandblad van de Katholieke Vereniging van Mijnbeambten; ir. C. Raedts, Heerlen: het boekwerkje „Aus der Geschichte der Grubenlampe“; H.C. Kessler, Heerlen: zijn inventaris van het archief van klooster en kerk der Minderbroeders aan de Sittarderweg te Heerlen; mej. Jac Janssen, Heerlen: het werkje Wegwijzer voor Rooms-Katholieken in Heerlen alsmede 130 bidprentjes; S.D. de Boer, Kerkrade: 37 bidprentjes.

BIJEENKOMSTEN WERKGROEP HET LAND VAN HERLE

Op 13 maart werd door de werkgroep, na een korte inleiding door de voorzitter, verslag uitgebracht van ieders bevindingen bij een onderzoek naar de gebeurtenissen in onze streken tijdens de Franse bezetting 1672-1678.

Op 10 april werd het onderzoek naar gebeurtenissen in de jaren 1672-1678 voortgezet. In de vergadering van 8 mei hield de heer Alb. Corten een inleiding over het onderwerp „Welke Zuidlimburgse verdedigingswerken komen in aanmerking voor vermelding op de atlas van historische vestingwerken in Nederland?“, waarbij de leden van de werkgroep hun visie gaven.

Op 12 juni hield de heer ir. C.E.P.M. Raedts een causerie over het onderwerp „De ontwikkeling van de schaapscompagnieën in Venray in de negentiende eeuw“.

L.G.O.G. KRING HEERLEN

Op 29 oktober 1977 werd er een bezoek gebracht aan Kornelimünster onder leiding van dr. ing. Leo Hugot uit Aken; op 17 november sprak de heer J.S. Glaser uit Limbricht over „Levend Pompeji c.a.“, terwijl op 15 december een lezing gehouden werd door drs. C.G.M. Egelie met als thema „Wegen en kruispunten, wegkruisen en kapellen in het Limburgse land“. Het onderwerp „Middeleeuwse pottenbakkerijen in Limburg“ werd op 19 januari behandeld door de heer A. Bruijn en op 16 februari werd de jaarvergadering gehouden met aansluitend een voordracht van de heer Nic. H.M. Tummers, die sprak over „Oorsprong, ontwikkeling en toepassing van het ruimtelijk vakwerk als architectonische conceptie“.

Op 14 maart hield dr. L. Peters, directeur van het Kreis-Archiv te Kempen-Krefeld, een voordracht, getiteld „Das Geschlecht Schaesberg und seine Beziehungen zum Heerlener Raum“, terwijl op 27 april de heer A. Salden sprak over „Ontstaan en ontwikkeling van de Duitse Orde, in het bijzonder van de landscommanderij Alden Biesen“.

Op 27 mei werd een excursie gemaakt naar Bonn, waar een bezoek werd gebracht aan het Rheinisches Landesmuseum en enige interessante gebouwen werden bezichtigd.

Op 17 juni bezochten de leden België met als reisdoel Rekem, de burcht Petersheim en het kasteel Alden Biesen.

Kroniek

1978

- 11 mei Ondertekening koopakte waarbij het 83 ha grote mijnterrein van de voormalige staatsmijn Wilhelmina door de directie van DSM Limburg B.V. aan de gemeente Schaesberg wordt overgedragen voor 3,6 miljoen gulden.
- 19 mei H. (Driek) van 't Hooft verneemt zijn benoeming tot ereburger van de gemeente Hoensbroek en ontvangt de hieraan verbonden zilveren legpenning.
- 21 mei Afscheid van ds. A.C. Jalink, sinds 1950 Nederlands Hervormd predikant te Heerlen, in verband met het bereiken van de pensioengerechtigde leeftijd.
- 22 mei Uitgave boekwerk „Tussen Pasen en Nieuwjaar, Genealogie van het geslacht Vijgen”, samengesteld door Jos Crott.
- 26 mei Officiële opening nieuwbouw van het aluminiumverwerkende bedrijf Debets B.V. op het industrieterrein Strijthagen door Schaesbergs burgemeester mr. H. Vrouwenraets.
- 3 - 4 juni Feestviering bij gelegenheid van vijftigjarig bestaan van het Heerlens protestants-christelijk gemengd koor „Looft den Heer”.
- 4 juni Installatie van ir. J.C. Schlösser tot beschermheer -als opvolger van dr. A.C.J. Rottier- van het Heerlens Muziekkorps „St. Jozef”, Laanderstraat-Heerlen.
- 7 juni Overhandiging sleutel van de 25000-ste woning in Heerlen aan het echtpaar Lurken-Rog, Zeishof 24, Heerlerbaan, door locoburgemeester ir. J.C. Schlösser.
- 9-11 juni Viering diamanten jubileum van de Hoensbroekse Organisatie van Zelfstandige Ondernemers (HOZO), in 1966 voortgekomen uit de R.K. Middenstandsvereniging „St. Pancratius”.
- 19 juni Uitvaartdienst voor de op 61-jarige leeftijd overleden mr. A.W.M. van Meer, kantonrechter te Heerlen, in de St. Pancratiuskerk, Heerlen.
- 20 juni Jochem de Vries (65) ontvangt uit handen van wethouder Jo Bus de zilveren erpenning van de gemeente Hoensbroek voor zijn verdiensten op onderwijskundig, kerkelijk en bestuurlijk vlak.
- 24 juni Afscheid van pastoor N. Alleman van de Sint Michaëlparchie, Eikske-Schaesberg, in verband met zijn vertrek naar Alkmaar; tot zijn opvolger wordt benoemd L. Smeets uit Venlo.
- 25 juni Afscheid van mej. H.J. Okhuyzen, hoofd van de St. Annaschool, Welten-Heerlen, in verband met pensionering; ter gelegenheid hiervan ontvangt zij de onderscheiding Pro Ecclesia et Pontifice.
- 27 juni Uitreiking door Heerlens burgemeester J.A.M. Reijnen van diploma's aan de eerste groep van 24 vrijwillige brandweerlieden van de Heerlense brandweer.
- 2 en 8 juli Viering Oud-Limburgs Schuttersfeest in Schaesberg; winnaar van het 66ste O.L.S. wordt de koninklijke schutterij St. Sebastianus van Voerendaal.
- 6 juli Overlijden van de 54-jarige Hein van der Heiden, voornamelijk bekend om zijn vele activiteiten in het carnavalsleven van Heerlen.